

MUSEUMSAVISEN

Nr. 21
Oktober 1992
13. årgang

HOLSTED · BRØRUP · VEJEN

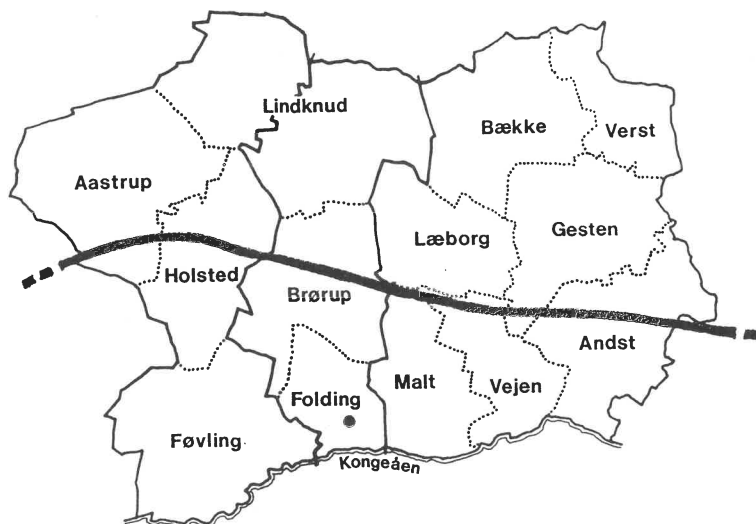
Aktuelt om Sønderskov

**Tårnuret
på Sønderskov Hovedgård**

**Motorvejen
- et tværsnit gennem
Sydjylland's oldtid**

Tekstilgruppen

Arrangementer

MUSEET PÅ SØNDERSKOV

Sønderskovgårdsvej 2
6650 Brørup

Tlf. 75 38 38 66

Kontoret er åbent alle hverdage

Museumsinspektør: Svend Aage Knudsen, Vejlevej 1, 6650 Brørup, tlf. 75 38 31 52

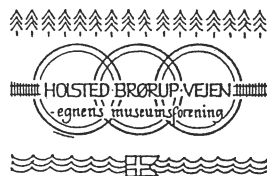
Museumsassistent: Ellen Marie Viuff, Nyby

Museumstekniker: Søren Moses, Randbøl

Museumsvært: Brynhild Tophøj, Bramminge

HOLSTED - BRØRUP - VEJEN EGNENS MUSEUMSFORENING

Stiftet den 6. februar 1979 med det formål at
oprette og drive et kulturhistorisk egnsmuseum

Formand: Henry Nielsen, Melvangvej 2, Askov, 6600 Vejen, tlf. 75 36 06 64

Kasserer: Agner Frandsen, Askov Kirkevej 17, 6600 Vejen. tlf. 75 36 14 97

Foreningen har pr. 1. august 1992 650 medlemmer

Kontingent: 50 kr. for enkeltpersoner, 70 kr. for ægtepar

Foreningens medlemmer modtager Museumsavisen

Museumsavisens redaktion: Hans Jørgen L. Larsen, Agner Frandsen,
Svend Aage Knudsen og Søren Moses.

AKTUELT OM SØNDERSKOV

Torsdag den 14. maj åbnedes udstillingen "Håndværk og Restaurering" på Sønderskov, en udstilling, der næsten naturligt var groet ud af den flere års omfattende restaurering under Helge Kragelunds dygtige ledelse. Udstillingen var ikke fuldt og helt museets egen udstilling, men var opsat sammen med Helge Kragelund og i samarbejde med Planstyrelsen og Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur. Såvel udstillingen som de tilhørende demonstrationer af bygningshåndværk har tiltrukket mange mennesker sommeren

igennem, ialt 11.000 besøgende.

Ved samme lejlighed den 14. maj blev hoveddørnøglerne - meget synligt iøvrigt på grund af deres størrelse - overdraget museet ved en højtidelighed, hvorunder der lød mange rosende ord om restaureringen og huset, ligesom museet fra mange sider fik gode ord med på vejen frem.

Nu slår gode ord alene jo ikke til, når et hus som Sønderskov skal indrettes som museum. Selvom der fra Helge Kragelunds side blev vist stor forståelse og imødekommenhed for de praktiske,

funktionelle og lovmæssige krav til et museum under restaureringsarbejdet, ja, endog særdeles stor imødekommenhed, så kan man faktisk sammenligne situationen med at få overdraget en skolebygning uden udstyr af nogen art, og uden de for et museum helt nødvendige basale funktioner som f.eks. magasin, brand- og tyverisikring, værksted, bibliotek m.v. Museet havde simpelthen behov for væsentlige pengebeløb for at komme videre.

Derfor ansøgte museet sidste sommer Ribe amt om et lån på 2,6 millioner fra Frigørelsesfonden, rentefrit i 5 år og afdragsfrit i 8 år. Lånet blev bevilget, og det muliggjort istandsættelse af annekset og ombygning til skolestue, magasin og værksted, og det har bevirket færdiggørelse af de forskellige sikringsinstallationer samt indretning af andre basale funktioner. Alt ialt et kolossalt løft, der muliggør god service overfor besøgende og arbejdsgrupper, og som giver store lettelser i det daglige arbejde. Det er her

på sin plads at indskyde, at uden en stor indsats af frivillige hjælpere vil det være helt umuligt at servicere et så stort antal besøgende, som det har været tilfældet i sommer, idet personalets størrelse alene ikke muliggør det. Vi håber, at I holder ved.

Efterfølgende har lånet medvirket til at gøre det muligt at skaffe betydelige tilskud fra kulturstøttende fonde til specielle og nærmere bestemte formål og aktiviteter. En forudsætning for fondsmidler er, at der er lokal opbakning - også financier. Det har vi så i et rimeligt omfang kunnet dokumentere hidtil. Man må dog konstatere, at de kulturstøttende fonde for tiden bombarderes med ansøgninger til kulturelle formål, hvilket bevirker mange afslag på endog meget seriøse ansøgninger.

Foråret og sommeren igennem har mange nok også iagttaget, at de ydre omgivelser ved Sønderkov er ændret i positiv retning. Bl.a. er der skaffet bedre parkeringsforhold samt mere lys og luft

Annekset og dets omgivelser under istandsættelsen i marts 1992

omkring bygningerne. For tiden blomstrer lupin og flere kulturplanter øst for voldgraven, hvor "Folkehaven" tænkes anlagt. Mange besøgende slår da også "et slaw" rundt for at nyde det smukke eksteriør.

Museet og bestyrelsen har længe bearbejdet planerne for at etablere cafévirksomhed i kælderens. Installationerne hertil er blevet forberedt under restaureringen, og museet har konsulteret adskillig fagkundskab med henblik på at finde den i alle måder mest hensigtsmæssige løsning, herunder også økonomiske beregninger. Planen er nu endelig vedtaget i bestyrelsen, og arbejdet med at skaffe penge til etableringen er indledt. I heldigste fald kan virksomheden startes op i det sene efterår - altså før julearrangementerne, og dermed være indkørt fuldstændig inden næste forår. I værste fald - - - - , nej, den tanke bryder vi os ikke om at forestille os lige nu, fordi der har vist sig et helt tydeligt behov for, eller ønske om servering blandt et meget stort antal besøgende. Altså kan en speciel cafévirksomhed blive et vigtigt element i Sønderskovs markedsføring og dermed være et led i et fremstød for indlandsturisme.

Selv fordelagtige lån som dem fra Frigørelsesfonden skal naturligvis tilbagebetales, det glemmer vi ikke. Men forudsætningerne herfor er, at museet kan fungere og tiltrække opmærksomhed, at museet i befolkningen og hos myndighederne har status som en vigtig

kulturfaktor i området. Vi fornemmer, at udviklingen her er positiv, at flere og flere ser betydningen af, at formidlingen af egnens historiske og kulturelle arv er midt iblandt os, og at vi har indflydelse på den. Arkæologigruppen afdækker i disse år flere og flere spor af bebyggelser helt tilbage til jægerstenalderen i museets arbejdsområde, senest ved motorvejsudgravninger forud for motorvejens anlæg. Vi vil gerne have påbegyndt et mere systematisk arbejde med emner fra nyere tids kulturhistorie, bl.a. fra stationsbyperioden og den senere byvækstperiode her i området. Efterhånden begynder forudsætningerne for dette arbejde at falde på plads, men vi må dog stadig bede om tålmodighed og forståelse for det mere usynlige arbejdes omfang og betydning for et museums virke.

Angående Sønderskov falder der fra mange lokale besøgende, men også fra udefra kommende gæster, ofte bemærkninger om kontrasten mellem Sønderskov i forfaldsperioden og Sønderskov i dag. Alle udtrykker glæde over, at bevaringen er lykkedes og sikret, samt over, at huset blev egnsmuseum. Disse bemærkninger, sammen med foreningens høje og stabile medlemstal, luner hos alle, der har været og er i frontlinjen for opbygningen af Egnsmuseet for Holsted, Brørup og Vejen.

Jeg vil afslutte artiklen med at citere Martin A.Hansen om historiens betydning: "Vor historie er vor rygrad som folk".

Henry Nielsen

Museumsavisen havde sin spæde start i juli 1980 med to-tre numre om året. Hensigten var at fortælle foreningens medlemmer om foreningens arrangementer og det opvoksende museums arbejde.

I et par år har bladet på grund af travlhed på andre fronter været erstattet af et nyhedsbrev, men nu har vi sat os for at udsende Museumsavisen igen med tre numre om året. Indholdet vil være korte artikler med nyt fra foreningen, museet og arbejdsgrupperne.

Mere udførlige artikler, der belyser emner fra museets arbejdsområde, vil blive udsendt i særnumre.

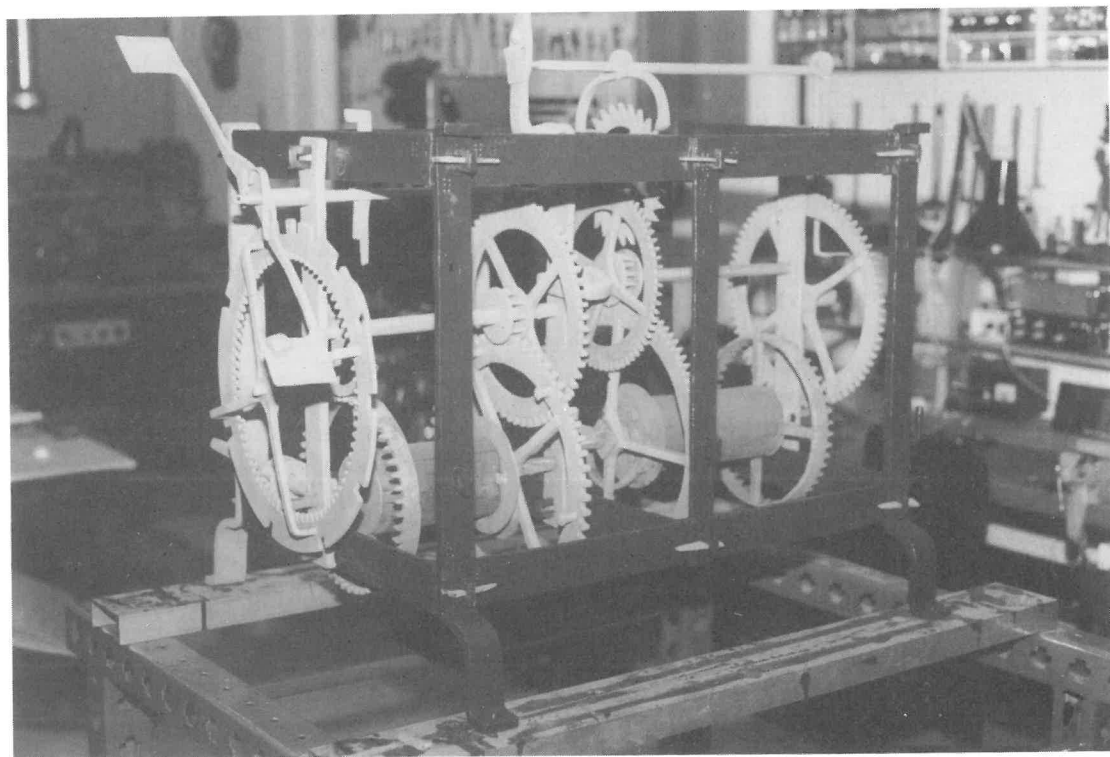
TÅRNURET

PÅ SØNDERSKOV HOVEDGÅRD

Værket, eller som det retteligt hedder: sejerværket, er formentlig fremstillet i sidste halvdel af 1600-tallet. Det er opbygget omkring en 90 cm lang, 60 cm bred og 80 cm høj smedjærnsramme og værket er et døgnsværk med timeslagsfunktion. Begge valsehjul er forsynet med den karakteristiske hesteskosperhage.

Oprindeligt har værket været forsynet med en såkaldt spindelgang. Den midterste lodrette stiver bærer tydeligt spor heraf og den underste konsol for spindelakselen er endnu bevaret. Denne gangkonstruktion bestod af et kronhjul, en aksel (spindel) med et par flige der skifter greb ind i tænderne foroven eller forned på hjulet. Hjulet kunne således kun "gå een tand frem", alt eftersom den ene eller den anden flig tillod det, og dette var igen afhængig af, om spindelen dre-

jede til den ene eller den anden side. På spindelen fæstnedes en tværstang eller et svinghjul, også kaldet en "uro", og det blev da denne svingen der afgjorde, hvor lang tid kronhjulets tand var om at gå, eller med andre ord bestemte, hvor hurtigt uret gik. Spindelen hæmmede kronhjulets gang, til gengæld gav dette kraft til at holde den svingende bevægelse ved lige. Ville man have uret til at gå langsommere, gjordes uroen større eller tungere, og det modsatte, hvis uret skulle gå hurtigere. Man kunne med andre ord regulere urets gang. Denne gangart er imidlertid ikke helt præcis. Det er derfor sandsynligt, at værket omkring år 1727 er blevet forsynet med den nuværende hagegang og pendul. Tilvirkning af pendulure i Danmark begyndte omkring år 1700, og efterhånden ombyggedes hundredvis af ældre uro-lignende ure til at

Det næsten 400 år gamle urværk prøvesamlet på tårnurmagerens værksted (Foto: Jens Søren Frausing)

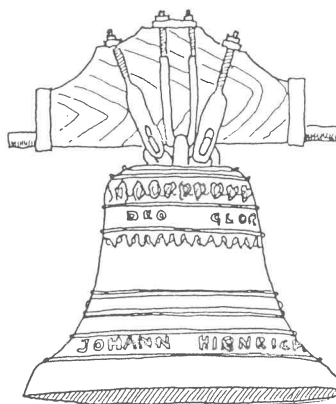
gå med pendul, således også uret på Sønderkov. Til gengæld er det den eneste væsentlige ændring værket har været udsat for i sin snart firehundredårige historie

Ved størrelse og almindelig opbygning adskiller tårnuret sig ikke fra andre tårnursværker. De fire svære jernstolper i hjørnerne er med kiler fæstnet til vandrette stivere, der igen, midt i værket, bærer andre lodrette stivere med taphuller til de forskellige aksler.

Værket er egentlig sammensat af to værker, som drives af hver sit støbejerns-lod, hvis snore vindes op på trætromler forned. Til højre sidder gangværket, som er det egentlige ur. Fra gangværket går en aksel ud til den enlige viser, en såkaldt "stiv viser", som endnu kan ses i anvendelse flere steder i landet.

Slagværket findes til venstre for gangværket. Valsehjulet har her naturligvis ikke forbindelse med en viser, men på det store valsehjul sidder seks svære stifter, der ved hjælp af en vægtarm og en trækstang står i forbindelse med urhammeren ved klokken højere oppe. For hver gang valsehjulet drejer een omgang slås seks slag på klokken. Hvor meget valsehjulet skal dreje og dermed hvor mange slag der skal slås, bestemmes af slagskiven, som sidder uden for selve værkrammen helt til venstre. Der er i randen af denne foretaget en masse indsnit, hvis indbyrdes afstand bestemmer det program, der så at sige er indkodet i slagværket. Værket træder i funktion, hver gang en udløserarm løftes af en stift på gangværkets valsehjul. Der er kun een stift på valsehjulet, hvilket fortæller, at uret går een time på hver omgang. Når slagværket er sat i gang og løber, holdes hastigheden moderat af en luftbremse, nemlig vingen yderst til venstre på den øverste hurtiggående aksel. Herved afvikles slagene i en passende takt.

Den smukke bronzeklokke, hvor på timeslagene bliver slået, måler 31 cm i

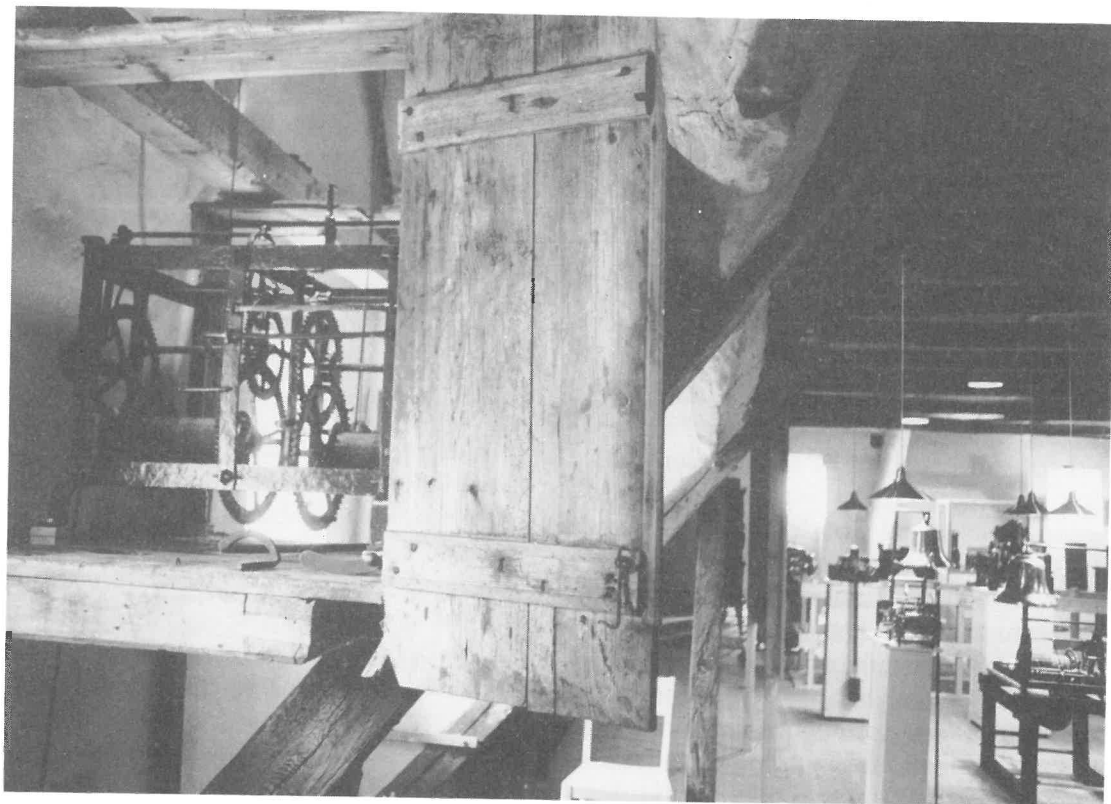
Tegning: Jens Søren Frausing

diameter og 31 cm i højden (1x1 fod). Klokken har for oven en indskrift som lyder: "SOLI DEO GLORIA", hvilket betyder: "Gud alene æren". På nederste kant findes en inskription, som afslører af hvem, hvor og hvornår klokken er støbt: "ME FECIT JOHANN HEINRICH ARMO WITZ * LVBECK 1727". Til klokken er der ved den aktuelle restaurering blevet fremstillet en stol i egetræ, hvor de to svære dele er blevet samlet med tre svære jernankre. Kraftoverførslen mellem værk og klokke sker ved hjælp af en såkaldt hammervelle.

Sejerværket er placeret i et smukt og enkelt urhus med oplukkelige døre i begge sider. Urhuset bærer flere navnetræk og årstal, et par af dem er fra midten af 1700-tallet.

Fra gangværket føres den originale viseraksel ud gennem murværket til urskiven. Skiven er ligesom sejerværket blevet restaureret og opmalet efter de gamle traditioner. Viseren er sammensat af to symboler, nemlig dels en hånd, der peger mod det aktuelle tidspunkt og dels en halvmåne, der fungerer som kontravægt.

Det gamle sejerværk er genopsat d.18. september 1991. Det er ikke uden

Sejerværket genopstillet på Sønderskovs gamle kornloft. Til højre ses en del af sommerens særudstilling om tårnure, venligst udlånt af Jens Søren Frausing. (Foto: Museet på Sønderskov.)

vemod, hvergang man afslutter en sådan opgave. Man får gennem restaureringsarbejdet et ganske særligt forhold til og ikke mindst respekt overfor de gamle håndværkere og deres kunnen. De havde jo ikke alle de hjælpemidler til rådighed som vi har idag. Men trods alt er jeg sik-

ker på, at værket efter sin genopsættelse vil gå en god tid i møde, og værket vil så til gengæld tjene huset som en upåklagelig tidsmåler langt ind i det nye århundrede.

*Jens Søren Frausing
Tårnmager*

FRADRAGSBERETTIGET STØTTE

- start på et støttefond

Egns museet er nu godkendt af *Told- og Skattestyrelsen* som en kulturaktivitet, der kan modtage pengegaver fra private og erhvervslivet.

I henhold til ligningslovens § 8A kan gavebeløb mellem 500 kr. og 3000 kr. fratrækkes ved indkomstoppgørelsen. Indbetaling kan ske til museets girokonto: 6 70 80 72, hvorefter der fremsendes en personlig kvittering.

Midlerne tilgår "*Egns museets støttekonto*" i Brørup Sparekasse og vil blive anvendt til markedsføring og det publikumsrettede arbejde.

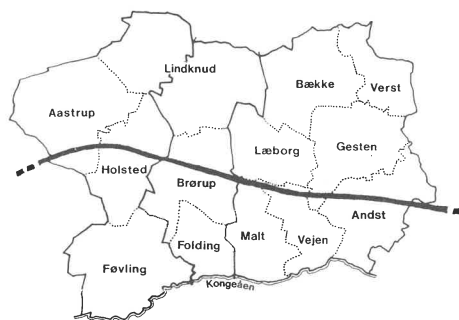
MOTORVEJEN

ET TVÆRSNIT
GENNEM
SYDJYLLANDS OLDTID

De arkæologiske undersøgelser forud for anlæggelsen af motorvejen mellem Kolding og Esbjerg er nu i fuld gang. Museet på Sønderskov varetager opgaven på den næsten 30 km lange del af motorvejsstrækningen, der løber tværs gennem musets arbejdsområde: Vejen, Brørup og Holsted kommuner. Undersøgelserne finansieres af Vejdirektoratet. Det kan allerede nu fastslås, at vi ved denne lejlighed får et glimrende indblik i egnens forhistorie, spændende fra den tidligste jægerstenalder til vikingetid.

Museets forundersøgelser startede allerede i vinterhalvåret 1990/91 med re-kognosceringer i det 60 m brede bælte, som bliver berørt af anlægsarbejdet. I foråret 1992 startede så de egentlige udgravninger på første etape af strækningen, og de er nu gennemført på halvdelen af de 16 lokaliteter, der er udvalgt til systematisk udgravning alene på de 19 km mellem Vejen og vestgrænsen af Holsted

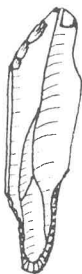

Den planlagte motorvejs placering.

Ved Surhave har museet på bakkekammen ud mod Holsted Ådal udgravet en grav fra bondestenalderen, omgivet af en ringgrøft. Graven indeholdt et fint udsmykket lerbæger.

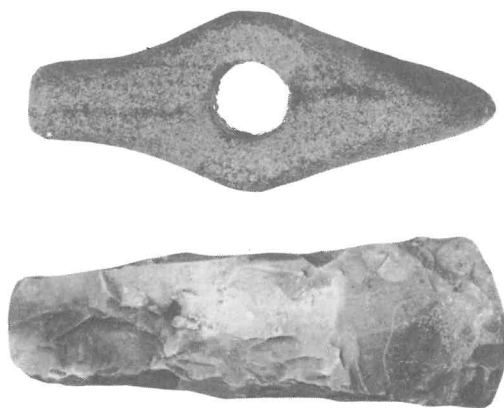
Skaftungespids fra den 11.000 år gamle jagtplads ved Estrup Mose.

kommune. De indledende prøveundersøgelser var yderst lovende, og de hidtil afviklede systematiske udgravninger har mere end indfriet de store forventninger.

Ældst er en godt 11.000 år gammel rensdyrjægerboplads ved Estrup Mose, hvor der bl.a. er fundet en række af de skaftungespids, som er karakteristiske for jægerbefolkningen ved slutningen af sidste istid. Et par tusind år yngre er en lille boplads ved Vejen Mose, fra den del af jægerstenalderen, der betegnes Maglemosekultur. Bopladsen har kun været benyttet ganske kortvarigt og har givet en sjældent fin mulighed for at studere indretningen af en sådan boplads.

Fra bondestenalderens enkeltgravskultur er foreløbig undersøgt 4 grave - ved Surhave en grav omgivet af en ringgrøft, og ved Moselund på Vejen Vestermark 2 totalt nedpløjede gravhøje, der dog stadig gemte to velbevarede mandsgreve med hhv. en stridsøkse og en flintøkse, samt en kvindegrav med 18 ravperler.

Det foreløbige højdepunkt er dog

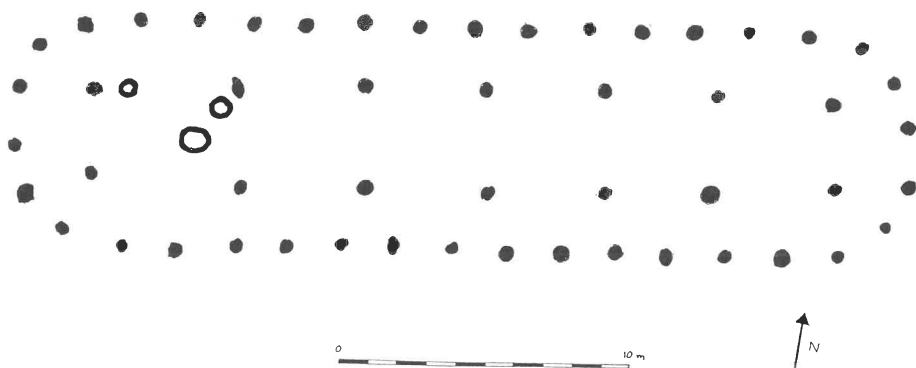

Gravudstyr fra gravhøjene fra bondestenalder ved Moselund.

nok 2 mægtige haller på en bronzealderboplads ved Stavnsbjergvej lige nord for Vejen. Begge bygninger aftegner sig markant ved store nedgravninger til kraftige stolper i væglinjen og på to rækker inde i rummet - den største bygning har været ikke mindre end 31 m lang og 8 m bred og hører dermed til de længste bronzealderhuse i landet.

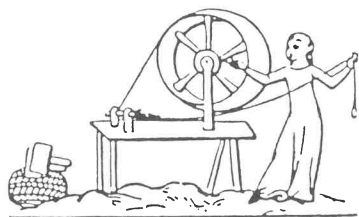
Seneste fund er et langhus fra vikingetiden lidt nord for Præstkær. De forestående udgravninger på motorvejsstrækningen omfatter bl.a. yderligere to bopladser fra vikingetid, hhv. ved Vejen og Holsted, samt en meget lovende stor yngre jernalderboplads fra 6. århundrede nordvest for Brørup.

Udgravningsholdet / Per Ole Rindel

Grundplan af det største bronzealderhus ved Stavnsbjergvej

TEKSTILGRUPPEN

Museet udsendte i juni måned i 1991 et projektheft i begrænset oplæg. Her beskriver vi nogle af målene og perspektiverne ved indretningen på Sønderskov - også arbejdsgruppernes studiesamlinger i vesttårnet.

På mellemste etage vil vi opsætte en tekstilhistorisk samling, som skal belyse nogle væsentlige emner og traditioner inden for lokalt håndarbejde, vævning og tekstilarbejde i det hele taget. Vi tager udgangspunkt i det hovedtema, som tekstilgruppen fra en start har prioriteret, nemlig en formidling af Jenny la Cours væveskole i Veum på Askov Højskole og den betydning den fik for undervisningen og formidlingen af tegninger til broderier, mønstre og materialer til mange egne af landet. Der kan naturligvis ikke blive tale om en komplet samling, men tekstilgruppens indsats har allerede bi-draget med mange fine genstande.

Tegningen repræsenterer ikke en endelig udstillingsløsning, men det er dog målet, at studiesamlingen skal gi-

ve adgang til at studere genstandene i skuffemontre med glas over de enkelte prøvestykker, elevarbejder og f.eks. arkivalier, som kan belyse den folkelige håndarbejdsstradition igennem godt 150-200 år.

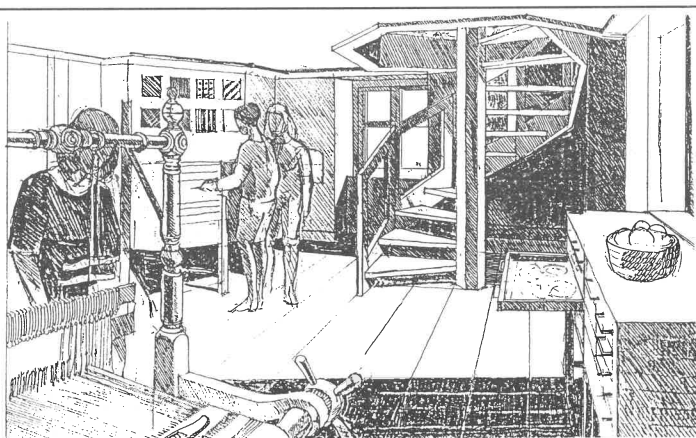
Museet ansøgte i august måned 1991 Statens Museumsnævn om støtte til en undersøgelse, så vi kan projektansætte en etnolog, som kan bistå med indsamlingen af mere viden og dokumentationsmateriale til *Væveskolen i Veum* og til beskrivelse af udviklingen frem til oprettelsen af Højskolernes Håndarbejde (HH). Den pågældende skal også hjælpe tekstilgruppen med undervisning om tekstilindsamling på museer, behandling, bevaring og dokumentationsarbejde inden for dette speciale.

Statens Museumsnævn har bevilget 45.000 kr. til undersøgelsen, og vi har projektansat museumsinspektør Mette Havsteen-Mikkelsen, som til daglig er tilknyttet Ærø Museum på deltid. Undersøgelsen rummer både literatursøgning, feltarbejde på andre museer og samlinger, interviews og arkivstudier. Dette samles i en rapport, som vil blive et nyttigt redskab i det videre indsamlings-, forsknings- og formidlingsarbejde. - Vi håber alle med tilknytning og interesse for emnet vil tage godt imod Mette Havsteen-Mikkelsen.

SAAK

Skitse til indretning af tekstilhistorisk studiesamling på Sønderskov.

Tegningen er fra projektheftet side 17.

JUL PÅ SØNDERSKOV

Den 28. og 29. november og den 5. og 6. december 1992
I to afdelinger alle dagene fra Kl. 13 - 15 og fra kl. 15 - 17

Årets julearrangement vil - ligesom sidste år - forløbe over to weekender.
Julebutikken genopsættes, værkstedsaktiviteterne gentages og udvides,
ligesom det er tanken at fylde huset med musik.
Og så vil der atter i år blive solgt pyntegrønt
og juletræer på gårdspladsen.

Forsalg og aktiviteter vil blive annonceret i dagspressen.
I håb om nogle festlige dage med masser af julestemning
ønskes alle velkommen

KONCERTER

Med støtte fra Brandkassen Sydvest har Museet erhvervet et flygel,
og på den baggrund er det blevet muligt at arrangere koncerter på
Sønderskov for såvel museet selv, musikforeninger, musikskoler o.a.

Museet lægger ud med en koncertrække på tre koncerter efter jul:

Søndag d. 31. januar 1993 kl. 16 BAROKKONCERT Svend Melbye traversfløjte Allan Rasmussen cembalo Finn Hansen gambe	Søndag d. 21. februar 1993 kl. 16 KONCERT med operasanger ved Det kgl. Teater Erik Harbo og Bente Harbo klaver Viser og sange fra Belmann til Aakjær	Søndag d. 21. marts 1993 kl. 16 KONCERT Poul og Marianne la Cour Værker for fløjte og klaver

Arrangementskalender for hele vintersæsonen fås i museumsbutikken

MUSEUMS-RESTAURANTEN
i den overhævede kælder tilhører endnu fremtiden,
men forhåbentlig kun kort.
Forpagtningskontrakt og finansierungsplan er ved at være på plads.

DE LOKALHISTORISKE ARKIVER

Lokalhistorisk arkiv for Holsted kommune

Vestergade 17, 6670 Holsted.
Åbningstid: onsdag 14 - 18 og i perioden 1.10. - 31. 3
tillige tirsdag 19 - 21
eller efter aftale.
Tlf.: 75 39 20 10 Leder: Chr. Carstensen.

Formaliseret samarbejde med

Aastrup Sognearkiv

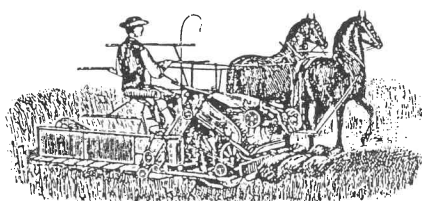
Borgergade 121, 6752 Glejbjerg.
Åbningstid: 1. og 3. torsdag hver måned 15 - 19
eller efter aftale.
Tlf.: 75 19 82 80 Leder: Olga Pedersen.

Historisk arkiv for Brørup og omegn

Brørup Bibliotek, Stadionvej 4, 6650 Brørup.
Åbningstid: torsdag 15 - 17 eller efter aftale.
Tlf.: 75 38 18 55 Leder: Laurits Clausen

Lokalhistorisk arkiv for Vejen kommune

Østergade 2, 6600 Vejen.
Åbningstid: mandag-torsdag 10-16,
onsdag til 17.30
Tlf.: 75 36 35 99 Leder: J.Wilh.Rasmussen.

Gårdejer Martin Petersen, Skovsminde, Gesten.

LANDBRUGSHISTORISK SAMLING

En spændende teknologisk samling
af landbrugsredskaber og -maskiner og husholdningsredskaber fra nyere tid (ca. 1890 - 1950)

Samlingen kan beses af grupper
efter forudgående aftale med Martin Petersen, tlf. 75 55 70 39